

Elbeszélés

Szalma Illés hetente csak egyszer borotválkozik s pénteken már akkora borostája van, mint a sündisznónak. Tüskés, szúrós szakálla mozog, ahogy jóétvággyal falatozik. Jól megpaprikázott, foghagymával megduggatott abált-szalonna van a karaj kenyéren; vág egy kis kockát abból, egy nagyobb kockát a kenyérből s tömi a szájába és rág. Jól megrágja. Ilyen ritka falatokat jólesik sokáig a szájban forgatni, szopogatni és elcsámcsogni, mint a gyerek a kenyérgöledényt. Egyhamar úgysem eszik abált-szalonnát. Pedig nagyon szereti. Általában véve mindent nagyon szeret, csak azt nem tudja, hogy szereti-e a káposztát és a kenyeret; ezt nem tudja eldönteni, mert minden nap ez van. A szobában a kemence mellett ott áll a nagy káposztásdézsa s mellette a félzsák liszt, más se pincében, se padláson. Kinn az ólban két disznó van, de csak az egyik disznó, a másik olyan harminc-nyolcvan kilogramos süldő lehet; a harmadik pedig itt van a kenyéren, meg abban a nagy köcsögben ott az asztalon. Tegnap le kellett vágni ezt a harmadikat, mert elpusztult volna, pedig Szalma Illésnek más volt a terve. Nagy szótlanságban falatozik az egész család. A kilenc gyerek az asztal körül nyüzsög s a nagy köcsögből markolásszák a tőpörtyűt s tömik magukba, hogy dülled bele a szemük. A gyerekek nem is érzik a tőpörtyű finom ízét, hanem mindegyikük azon igyekszik, hogy mennél többet magába gyömöszöljön s ilyen villogó szemekkel néznek egymásra, mint az egy tából faló ebek. Ő és az asszony arrébb ülnek az asztaltól, a padon, és nyugodt gyönyörűséggel rágják az abáltszalonnát; nekik nem kell sietni, az övék ki van porciózva. Illetve, amit megabáltak, kétfelé osztották, a többi szalonnának pedig, amiből zsírt sütöttek, ott van a tőpörtyűje a köcsögben; hadd veszekedjenek rajta a gyerekek; igazságosan, habkapás nélkül úgyse lehetett volna felosztani közöttük. Egyék meg és el lesz vetve a gondja. Egy huszonöt kilós malacnak úgy sincs tudomisen mije, hogy hónapokig rá lehetne járni.

Csendben falatozik a Szalma család. A bendők rohamosan telnek, gömgölyödnek feszülnek. Nagy öröm ez. Ritka nagy öröm. Legalább minden évben kétszer-háromszor ilyen boldogok. Nem boldogok, csak most nem gondolnak semmire. Illetve arra nem: hogy holnap is kellene enni valamit. Szalmáné se gondol erre egy pillanatra se, hogy tán be kellene osztani ezt a huszonöt kilós malacot. Pedig a szomszédasszonyok mindig avval szapulják, hogy nincs beosztása, azért van az úgy, hogyha van, akkor nagyon van, ha pedig nincs, akkor igazán semmi sincs. Mondjanak amit akarnak. Beosztani csak ott lehet, ahol van mit beosztani. Tizenegy százra, ha mindig beosztaná, mindig éhen maradnának, hadd lakjanak hát jól legalább egyszer egy esztendőben.

Szalma Illés borostáira a szája körül lerakódott a piros paprika. Mikor az utolsó falatot is lenyomta a torkán, megszopogatta fekete, zsíros ujjait. Aztán mindjárt sodort egy cigarettát, közben lassan böfögött. Hm, mi lett a malacból? Volt-nincs. De ez még semmi! Mi volt Bolmán alatt negyvenötben? Egy ötven kilós disznót tizenöt óra alatt eltüntettek, csak a csont maradt belőle. Az volt az éhség! Csak utána jött a gutaütés. Az akna. Úgy betemette őket, mint ők a disznót. Azt se tudja, ki maradt életben, ő is csak a kórházban ébredt fel.

De bár ott maradt volna! . . .

Nem egyszer mondta ő ezt már, hogy bár csak ott maradt volna. Semmi baj se lett volna akkor. Akkor még csak a Bözsi volt és az asszony. Ketten vidáman megéltek volna . . . Ha már egyszer elvesztette eszméletét, minek kellett újból életre ráncigálni? Baranyi Marinak mi baja van máma? Az ő férje Bolmánnál vészett, most az asszony és az árvái kapják a hadisegélyt, oda se néznek.

Nem érti ő ezt a világot. Azt mondják, máma a szegény ember az úr. Őtőle már nem kell szegényebb. Nem érti, na. Pedig ott volt ő is, harcolt, mégsem érti, hogy mi van máma. Az elnök az valóban szegény ember volt, legénykorában együtt szegényeskedtek, Bolmánál is együtt voltak, de azóta bizony őt az elnök meg se látja. Nem igen hallgatja meg.

Egyszer, még a tavaszon fönn járt nála, egy kérése lett volna.

Mert mindig azt mondják neki az emberek, hogy szegődjön el valami állami munkára, hisz van hely, csak utána kell járni. Igen ám, de az emberek nem tudják megérteni, hogy ő gyárba vagy hasonló helyre nem mehet dolgozni, neki idegbaja van — ezt is Bolmánál szerezte — s ha az rájön, ki kerülgeti majd őt? Márpedig igen sűrűn rájön, otthon is alig birnak vele olyankor, utána két-három napig az ágyat nyomja, — ki vesz fel egy ilyen embert a gyárba, vagy ki vesz be a bandába, mondjuk a vasúton? Orvoshoz nem

jár a bajával, elsősorban, mert pénze sincs rá, aztán meg úgy meg-
 útálta az orvosokat, hogy még a szagukat se szereti. Ott van a fele-
 ségének is az a nagy baja: ha hozzáér, már gyerek. Ha pedig nem
 állapotos, akkor vérzik, vérzik, tán az összes vére elfolyna. Muszáj
 gyereket csinálni. Pedig már van belőlük kilenc s itt van, alig tizen-
 két éves házások. Vagy ennyi még lesz, ha egyikük el nem pusztul.
 Mert a gyerekek még kívánalomból se halnak meg. Mind olyan erős,
 mint a vas. En mind apró. Semmi haszon sincs belőlük. Csak pusztítják a kenyeret. Most, egy éve, a Joli előtt elmentek az asszonnyal
 az orvoshoz. Előadták, hogy így és így állnak, ők már több gyereket
 nem akarnak, de ha az asszony nincs „áldott” állapotban, ez és ez
 a baj. Az orvos csóválja a fejét, gondolkozik, ujjaival dobol az asz-
 talon. Végre gyorsan kivágja: „Három méter búzáért megcsináljuk”.
 Erre a Szalmaék jobban megijedtek, mintha azt mondták volna,
 hogy porig égett a házuk. „Doktor úr, mi ezt nem bírjuk, az összes
 búzánk nincs annyi”. „Akkor nagyon sajnálom, de semmit se tehe-
 tek”. Mentek a másik orvoshoz. Az nem búzáért kért, hanem annyi
 pénzt, hogy majd elájultak. Szalma Illés ezért utálja az orvosokat.
 A legnagyobb rablóknak tartja őket. Kinek említse a baját? Azt is
 mondják, hogy ilyesmit a törvény tilt, — éppen az hiányzik még,
 hogy a törvény is rájuk szakadjon. Egyedül az orvos tudná kalap
 alatt elintézni, de az meg annyit kér érte, hogy nincs aki megfizesse.
 Vagy jóllehet hogy vannak, ki tudja. Jöjjenek a gyerekek, hadd jöj-
 jenek. Ha ő nem bír nekik kenyeret adni, majd mennek a község
 nyakára nyikorogni... Mert bizony jó lenne egy állami állás, vagy
 valamelyik vállalatban. Úgy otthagyná azt a négy hold agrárt, hogy
 többet tájára se nézne; visszaadná nekik szíves-örömet, mert máma
 a föld még szegényebbé teszi az embert... Hogy megjárta avval a
 földdel is... Mikor hazajött a brigádból, kapott négy holdat. Szép,
 jó föld volt, és hármuknak elég is volt. De aztán jöttek a gyerekek,
 a föld meg nem szaporodott, hanem inkább fogyott, mert a tagosít-
 ás őt is telibetalálta és egy másik négy hold tarackot adtak neki
 kinn Zenta alatt. Igaz, az értékkülönbséget a bank megfizeti, har-
 minckéteztrest állapítottak meg, de ezt is nyolc év alatt fizeti ki, évi
 négyezer dináros részletekben... Az, az segítene rajta tán valamit,
 ha hafizetéses lenne és a gyerekek kapnák a pótlékot. Akkor az
 asszony otthon lehetne egész nap, ajnározhatná a gyerekeket, az is-
 kolakötelesek járhatnának iskolába. De így, ha dolgozni mennek az
 asszonnyal, a legnagyobbnak, Bözsinek itthon kell maradnia, mert
 másképp fölborítanak a házat.

Fölment még a tavaszon az elnökhöz.

— Sándor, hallom a piacon, hogy egy útkaparó köllene. Igaz-e?

— Igaz, hogy köll, de az nem úgy megy, ahogy te elképzeled,
 azt meg is kell beszélni, hogy ki lenne oda a legalkalmasabb.

— Én azt hiszem, megfelelnek arra a posztra.

— Nem köll Illés a rúd elé szaladni. Nem elég az ahhoz, hogy te ide följössz és azt mondd, hogy te megfelelsz. Törvényes útja van a dolognak.

— Jó, tudom én azt, csak hát szólok, hogy én is számítanák rá.

— Hadd a fenébe. Van nekem más dolgom is, nem az útkaparók ügye. Te tán azt gondold, hogy énrajtam múlik ennek az országnak a sorsa?

— Nem gondolom, dehát...

— Jó, majd szóváteszem, de most sok a dolgom.

Illés úgy kiröstelkedett az ajtón, hogy azt a másikat, a helypénzszedői állást — mert éppen az is megüresedett — már nem is merete említeni.

Ez még a tavaszon volt. Azóta az útkaparói és a helypénzszedői állást betöltötték. Egyiket egy fiatal, erős futballista, aki többet tartózkodik a kocsmában, mint az úton — mellesleg, ez az elnök egyik rokona, — a másikat pedig egy öregedő, jómódú bácsi, aki nem azért szedi a helypénzt a piacon, mert egy kis keresetre szorul, hanem mert szeret az emberek között mozgolódni — valamikor kereskedő volt — s hogy megmutassa, nem idegenkedik ő, bár nincs rászorulva, ma a szocialista társadalomban munkát vállalni. Meg hát, az összeköttetései is jók, nagy ismerettsége van a faluban és olyan ember, hogyha valamit kér, méltányolni kell azt, hisz nem fejresett ember satöbbi, satöbbi...

Ezzel a malackával is, aminek az előbb jórészét felfalták, terve volt Szalma Illésnek, mégpedig az, hogy márciusig meghizlalta volna a másik sügével együtt és eladta volna. Igaz, elkellne neki évente három jó hizott disznót vágni, akkor nem volna akkora szükség s nyáridőben nem kellene hetenként kilószámra venni a drága zsírt, de mit csináljon, ha a számítása sose sikerül?

Most itt vannak egy nagy dézsa savanyúkáposztával, félzsák liszttel, egy süldővel — amit tavaszra eladnak, — egy hízóval, — amit februárban levágnak, — négyezer dinárral a szalmazsákban — tegnap hozta az asszony az ezévi földérték-különbséget a bankból és néhány pár nyári vászoncipőcskét akart rajta venni, de akkor hirtelen eszébe jutott, hogy télen akár ebbe, akár mezitláb mennének ki a gyerekek és inkább nem vett, — aztán kilenc meztelen szutykos gyerekkel, itt vannak és előttük a munkátlan, pénztelen inéses tél.

Kinn esik a könyörtelen őszi eső.

Szalma Illés föláll a padról, megdörzsöli borostás állát és rászól a gyerekekre:

— Ha teleszedtétek a begyeteiket, princ föl a padkára, mert ha éccaka egy krahácsolást is hallok, jaj lesz...

Bözsi, a legidősebb lány szólt:

— Apu, mi megyünk az iskolába!

— Nem.

— Miért?

— Megyünk anyáddal a gyümölcsfákért... Asszony, rendezd el őket, aztán kapj magadra valamit, kimegyünk a Lódihoz, megnézzük azokat a gyümölcsfákat. A szárhordásból máma már úgyse lesz semmi.

— Sose engedsz bennünket, aztán a lányok csak csipkelődnek az iskolában, hogy sose megyünk rendesen.

Illés figyelembe se vette lánya méltatlankodását.

— Ha tényleg tizenötért adja darabját, megveszünk egy ötvenet, aztán beültetjük az egész udvart, meg a kertet. Jó lesz az. Nyáron mindig lesz mit enni.

— Ruhát is adtak, cipőt is, te mégsem engedsz, te nem tudod milyen szégyen az — méltatlankodott tovább Bözsi.

Az anyja vigasztalta meg:

— Holnap már mentek kislányom. Egész télen mentek. De milyen jó lesz a sok alma, meg a körte!

— Mikor lesz még az! — sóhajtott a kis hétéves Juci.

— Ha most elültetjük, nyáron már lesz rajtuk kóstoló.

— Ki ne merészkedjete az esőre — szólt rájuk Illés — mert akkor, ha hazajövök, jaj lesz...

Begombolta magán a kabátot és elnidult kifelé. Az ajtóból visszaszólt:

— Ne sokáig kászolódj, asszony!...

Szalmáné septiben fölrántotta Bözsi bakancsát, magára kapta nagykendőjét, a szalmazsák alól magához vett egy ezrest — jól legyenek! — fenyegette meg lányait és férje után sietett.

Mikor kilépett az anya, hirtelen mély csend borult a szobára. Hatan a padkán ültek, Bözsi és Mari, a két legidősebb lány, szótlanul a takarításhoz fogott. — letörölték az asztalról a morzsát és felseprették a szoba földjét, a hároméves már bent kutyorgott az ágy alatt a sarokban. Mihelyt észrevette, hogy szülei készülődnek, észrevétlenül bemászott az ágy alá és pissenés nélkül ott ült s csak akkor vették észre hogy nincs a padkán, mikor Bözsi és Mari elvégezgelődtek és szemlét tartottak a maszatok fölött.

— Évi, bújsz mindjárt elő! — kiáltotta el magát Mari s szigorúan összeszorította ajkát, mintahogy az anyjától látta.

Évi lassan, félve bújt ki az ágy alól, szemei tele voltak könnyel és egész teste reszketett

Mari megfenekelte és a padkára ültette. Évi még akkor se fakadt hangos sírásra, némán folytak a könnyei.

— Nincs itt senki, nem látod te kis buta! Mit félsz? . . .

— Jön a Csoma, jön a Csoma! — incselkedtek vele a többiek.

— Csitt! Majd jön hát, de titeket dobál a kútba, nem Évikét. Ne félj Évikém. Én vigyázok rád, ne félj . . .

— Bözsi, mesélj — könyörgött a hétéves Juci.

— Ha jók lesztek, lesz mese, de egy szót se halljak többet.

A padkán ülők elcsendesedtek. Evinek még mindig folytak a könnyei s arcán eszelős félelem tükröződött. A kilenc lány közül ő az egyedüli beteg. Már három éves, de még egy szót se tud mondani. Ha megérzi, hogy szülei készülődnek valahová, már menekül is az ágy alá, remeg és hangtalanul folynak a könnyei. A Csoma ijesztett rá. Ez egy tizenhét éves csovargó suhanc s egy másfél évvel ezelőtt beállított ide s mikor látta, hogy csak az apróságok vannak, föltúrt mindent, ami kevés pénzt talált elvitte és megfenyegette a halálra-rémült kislányokat, hogyha el merik árulni, visszajön egyszer s mindnyájukat a kútba dobja. Évit föl is kapta és mutatta, hogy lógatja majd bele őket a mély kútba. Évi azóta fél. Azóta meg se tudott szólalni. S ha itthon is vannak a szülei, de jön valaki, már menekül is az ágy alá. Nem tudják mi baja lehet. Orvoshoz kellene vinni. De különben nagyon jó kislány, meg se nyöszren soha. Szalma Illés ezért nem meri nagyok nélkül hagyni a szutykosokat, még ha jön is a büntető cédula az iskolából. No hogy a kicsik se maradnának egyedül a világ kincséért sem.

Ott ülnek sorban a szutykosok a padkán, fejük kerek, szemük kék, hajuk szőke, mintha mind ugyanegy volna, csak más-más korban. Mint húgyos, vagyis lány. Mezitelen puncijuk, kivéve a négy iskoláslányt, mindnek szabadon; szutykos ingcsekjűk alig ér a köldökükön alul. Hasikájuk egy-egy kis gömböc, áldott jó teherbe esve a reggeli tőpörtyűtől.

Kilenc kíváncsi szép élet itt kinn a falu szélén, a Kálvária hegy tövében, közülük heten szeppenés nélkül ülnek és várják a mesét.

A türelmetlen Juci nénjére szól:

— Bözsi, mesélj már. Hiába vagyunk csendben . . .

— Egy szót se. Majdha ezerig számolok magamban és még akkor is csendben maradtok, akkor majd mesélek egy nagyon szép mesét.

Mégegyszer körülnéz a szobában, minden a helyén van-e? Helyén a kemence, helyén a padka, a két ágy, az asztal, a pad, helyén a káposztásdézsa, a félsák liszt, helyén a szögek a falban, amikre a ruhákat szokták aggatni, de most üresen állnak és helyén a . . . de más nincs is a szobában.

Odalépett az ablakhoz, ott egy papírdobozban mindenféle cédula. Kezébe akad egy levél, amire nagyon büszke. Finom papíron, gyönyörű gépelt írás. Egy párszor már ki is csente ezt innen és elrejtette füzetlapjai között, de az apja mindig visszatette vele. Ez a levél Títótól jött. Egyszer ő írt Titonak. Igaz, az apja mondta, hogy mit írjon, de ő fogalmazta meg s szép, gömbölyű betűkkel írta meg élete első levelét. Ez itt a válasz arra a levélre. Betűzgeti. (Már számtalanszor elolvasta. „2.340/55”... „ügyével forduljon a járási népbizottsághoz”... olvassa szerbül s magában mindjárt fordítja magyarra. Büszke erre a levélre. Örök életére megőrzi. S úgy szeretné innen valahová elrejtteni, ahol nem piszkolódik. Az apja is milyen boldog volt akkor, mikor ügyében, a levél hatására, igazságot tettek.

— Hány van már, Bözsi? Van már száz? — fészkelődtek a padkán.

— Nem lesz mese! Ha még egyet mukkantok, nem lesz mese...

— Hát, te becsapsz bennünket, hogy hallgassunk...

— Csitt! Azt a... mit mondtam!

Elhallgattak. Csak a pillantásukban él a szemrehányás.

Bözsi a levelet a skatulya legaljára teszi és a többi cédulát gondosan rárakja. Nézelődik kifelé az ablakon. Semmit se lát, csak a végtelen sarat. Elunja magát és egyszerre hirtelen odaugrik hűgaihoz.

— No, az anyátok, hadd mesélek már egyet!...

Mari az ágyon ül, ügyet se vet az egészsre, tanul.

— Hát nyissátok ki a fületeket, csukjátok be a szemeteket... egyszer volt egy ember, szakálla volt kender...

— Ne azt, ne azt, Bözsi...

— A törpést!...

— A partizánost!...

— Csak csendben lenni. No, a partizánost. Hát egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy erdős, hegyes-völgyes gyönyörű szép ország. Ezt a szép országot egyszer megirigyelte egy uralkodó és elhatározta, hogy fekete seregeivel elfoglalja magának. Igen ám, de ebbe nem egyezett bele annak a hegyes-völgyes országnak a népe és... és mesélt Bözsi, mesélt, mesélt a partizánokról, ahogy az iskolában hallotta a tanítónénitől. Ez a mese mindig különösen tetszett a szurtosoknak talán azért, mert Bözsi ügyesen beleszötte a mesébe édesapjukat is. Mindig így fejezte be: „És egyszer, mikor hetedszer kelt fel a nap, — nagyon régen volt ez, ti még meg se voltatok, — akkor ezek a partizánok elhozták az egész ország népének a szabadságot és boldogságot. A partizánok között aranyos fegyverével ott állt a mi apukánk is”.

Ilyesmiket mesélt Bözsi.

Aztán következett a Hófehérke és a hét törpe és a többi, mind sorban.

Délfelé toporogtak a gangon.

Évike ijedten leereszkedett a padkáról és már mászott, is az ágy alá.

Juci kapott utána:

— Apáék jönnek, te kis buta!

Valóban ők érkeztek meg. Üres kézzel. Illés borostáin csillogtak az esőcseppek.

— Hatvanért akarja darabját — rázta ki a víztől kalapját Szalma Illés. — Fújja föl hatvanszor a fáit. Nekem nincs annyi pénzem.

— Akkor nyáron nem eszünk kóstolót? — kérdezte egyik kislány.

— Van másnak is eladó gyümölcsfája, nemcsak a Lódinak...

A vizes rongyokat fölaggatták a szögekre.

Este Szalma Illésnek ismét eszébejutottak a gyümölcsfák. Mesélni kezdett a családnak.

— Mert ha Lódi ideadta volna tizenötért darabját, megvettem volna mind. Mind a százat.

— Az. Hová tetted volna? — kérdezte az asszony.

— Beültettem volna az egész kertet, az udvart, a ház elejét. Láttam milyen szép erős fák azok? Három-négy év múlva az mind terem. Sok szép téli alma. Tudjátok tik mit jelent ez? Hő, egész télen van mihez nyúlni. Én úgy gondolom, de meg is csinálom: veszek száz gyümölcsfát. Ha nem a Lódinál, máshol. De reggel kimegyek még egyszer a Lódihoz és megalkudok vele. Vagy pénzért, vagy munkáért. Mind megveszem tőle. Sok szép téli alma. De sajnálom. Beültetem az egész kertet, udvart, házelejét. Annyi fánk lesz, hogy csudájára jár a falu. Ha azok elkezdenek majd virágozni! Menyország lesz itt. Én mondom. Kinyissuk az ablakot és befújja a szél a virágszagot. Hő, micsoda gyümölcsöst teremtek én itt. Aztán majdha érnek. Lesz korai cseresznye is, aztán alma, körte, meggy, szilva, egészen őszig. A téli almát fölöntögetjük a padlásra. Eláll az ott tavaszig, míg csak nem lesz új. A meggyet meg a szilvát megaszaljuk. Megszáritjuk az almát is. Mikor katona voltam, láttam hogy csinálják ezt azok a népek. Meg veszünk majd nagy cserépfazekakat, lekvárt főzünk. Az is lesz egész télen. A magokat meg az egres gyümölcsöt odavetjük a disznóknak. Meglátjátok, ha virágozni kezdenek a fák. Miért csak káposztát meg krumplit lehet annyit ültetni, hogy egész télen legyen? Ha lesz nagyon sok termésünk, adunk is el belőle. Ami nem

köll nekünk, azt mind eladjuk. Meg aztán tik itthon majd elajnározátok a fákat. Vigyáztok rájuk, nehogy meglepjék a férgesek. Én meg mehetek napszámba. Meglátjátok, ha ez sikerül, olyan szép lesz, hogy ilyen senkinek se lesz a faluban. Holnap reggel megyek is a Lódihoz. Mert én még olyan szép kövér fákat sehol sem láttam. És ha már csinál az ember valamit, akkor nézze meg, hogy jó legyen. Megalkudok a Lódival. Ledolgozom neki, az lesz a legjobb. Aztán ha hazajövök, kiássuk a lyukakat. Száz lyukat. Úgy beágyazok a fáknak, hogy öröm lesz benne nekik nőni. Aztán tavaszon vizsgáljuk majd a rügyeket. Mit gondoltok, micsoda lesz itt! Hő, édes gyerekeim, meglátjátok. Ha ráéheztek almára a tél közepén, fölmegyek a padlásra és lehozok egy szakajtóval, kiöntöm ide a vacokra és megehettek mindannyian egy-egy egészet. Még kettőt is. Amennyit csak megbirtok. Nem úgy mint most, hogyha hoz anyátok a piacról egy kilót, még fél se jut egynek. Vagyha akartok lekváros kenyeret, az is ott lesz. Olyan vastagon kenhetitek, amilyenre akarjátok. Meg aztán, ha mentek az iskolába, anyátok mindegyiktek táskájába tesz egy-egy szép nagy almát.

Szalma Illés sűrű kis szeméből boldog fény sugárzott. Most a karjaiba szeretne volna ölelni mind a kilenc gyermekét. Furcsa boldog érzés járta át a szívét. Ilyet eddig még talán soha sem érzett. Hatalmasnak érezte magát.

— Apa, mesélj még — könyörögtek a gyerekek.

Körülnézett. Látta, kilenc pár szem csüng rajta. Kilenc pár fényes szem. Nincs ennyi csillag tán az égen. Gyönyörű, rettenetes mosolyra vonaglott a szája. Szédült vele a világ.

— Apa, mesélj még — kérlelték a gyerekek.

A két legkisebbet a térdére emelte, a többiek közelebb húzódtak hozzá. Elöl a kisebbek, hátul a nagyobbak. Szalmáné háttal ült, mélyen lehajtotta fejét s foltozott valamit. Vagy tán nem is foltozott. Ő már tudta, mi következik.

— Mindnyájatoknak lesz tíz gyümölcsfája. Az teljesen a tiétek lesz, igazából. Azokra aztán vigyázzatok. Lesz barackfa is. Körül a kertet ribizli meg piszkebokorral ültetjük be. A fák alá meg földiepret. Az a földieper olyan mint az eper, csak nagyobb és jobb. Akkor érik, amikor a cseresznye. Még előbb is. De a fákra nagyon vigyázzatok. Ne kapaszkodjatok az ágakba, mert lehasad. Akkor a fa megbetegszik. Zöldjibe ne egyétek a gyümölcsöt, mert akkor ti betegeszetek meg. Majd ha megérik. És egyszer, majdha nagyon szép termés lesz, összegyűjtjük a legszebb gyümölcsöket, becsomagoljuk és elküldjük Titonak. Hadd kóstolja meg ő is. A ládára nem írjuk rá, hogy ki küldte, csak úgy küldjük, hadd gondolkozzon rajta, ki küldte azokat a szép gyümölcsöket. Biztos majd megkínálja barátait

is. És mikor eszi az almákat, biztos rágondol majd, hogy azok a Szalmák lehetnek ezek, akiknek egyszer levelet íratott. És akkor egyszer elhívjuk, hogy nézze meg a gyümölcsfáinkat. Meglátjátok, csodára jár ide az egész világ. És akkor...

Érezte, hogy egyszerre nagyot mozdult alatta a föld. A padló felágaskodott, az asztal, a gyerekek és a ház reáomlott. Valahonnan, nagyon messziről egy sikoltást hallott még: „anya, apára már megint rájött!”, aztán sokáig rettenetes távolságról, mintha egy fénypont derengett volna, de az is lassan kialudt, sötét lett és semmit se érzett.

Másnap délután beállított a Mari tanítónője. Fiatal, alacsony, igénytelen lány, az állán, közvetlenül az alsó ajka alatt, egy jókora vörös folt. Szalmáéknál már többször megfordult.

Amint belépett az ajtón, Szalmáné zavarában elpirult, mert a szobában a legnagyobb rendetlenség. Éppen mosott, tele vízgőzzel a szoba, a lányok pőrén a kuckóban.

A tanítónő egyáltalán nem jött zavarba, mintha észre sem vette volna a rendetlenséget.

— Jaj, kisasszony, be se bir jönni, úgy resteltem magam, jaj hova is tudjam leültetni.

A padra egy rossz kabátot vetett.

— Hagyja csak Szalmáné, nem fáradtam. Hanem a Mari már megint nem volt iskolában. Pedig most már semmi dolog odakint...

— Csak nézze meg őket, kisasszony...

— Mi az, betegük van? — szólt hirtelen megváltozott hangon, ahogy az ágyra pillantott.

— Áld bennünket az isten, meg egy kicsit meg is tapos, — karjáról letörölte a habot és leült az ágy szélére.

— Valami komoly baj? — kérdezte halk, félénk hangon.

— Tudja a jóisten, az a szerzett baja... Az este megint elfogta. Gondoltam is, hogy lesz valami, mikor elkezdett mesélni. Tudja, kisasszony, nyáron, ha van munkája, megvan ő, de ha felizgatja magát, egyszerre odavan. Almákról, meg a körtékről mesélt, hogy beülteti az egész kertet meg az udvart, mert azt szeretné, hogy minden legyen, de mit bir egyedül egy ember. Ő se hitte, hogy vesz annyi fát, honnan is venne, meg aztán mikor terem az, de hát elábrándozik, tudja, vigasztalna szegény saját magát is meg minket is, de én tudom már, hogy mindig ilyenkor jön rá a baj. Mit csináljunk? Isten rendelése ez.

— És nyáron ha dolgozik, nem fogja el a baja?

— Akkor nem.

— Érdekes.

— Mert, tudja, akkor nyugodt. Akkor ábrándozik csak el, mikor már nincs semmi munka. Mikor egy vas se jön a házhoz. De én nem is csudálkozok ezen, kisasszony. Sokszor már én is úgy érzem, hogy meg kell tébolyodnom. Gondolja csak el: tizenegyen vagyunk és csak egy ember keres. Én vagy birok menni dolgozni, vagy nem, látja, mindig ilyen vagyok-e. Ez is az isten átka. És aztán egy ember mennyit bir keresni, mondja? Azt mindig meg is esszük, néha még azt se futja. De nem csak enni kell, egyszer-máskor egy darab rongyot is kellene venni, de miből, mikor olyan méregdrága. Hát csuda ha megbolondul az ember?

— Miért nem próbálkoznak valamivel? — tette fel a kérdést a tanítónő automatikusan, egészen másra gondolva.

— Jaj, édes jó kisasszony, mivel? Mondja, mivel próbálkozzunk? Megpróbáltunk mi már mindent. A nyáron vertünk válykot is. A két nagyobb lány, én és az uram. De avval se lehet kijönni. Megpróbáltam már seftölni is, de arra is csak ráfizettem. Tavaly ősszel egy nagy csapat libát hoztunk a szövetkezettől tömni, ott is becsaptak bennünket, azt mondták, szépen lehet a töméssel keresni és majd úgy jártunk, hogy még nekünk kellett visszafizetni, egy hónapig ingyen tömtünk. Az én uram sohasem ül karbatett kézzel. Mindig szalad valahol, de mit csináljunk, ha ilyen sok gyerekkel áldott meg bennünket az isten. De én már sokszor azt gondolom, hogy ez nem más, csak isten átka. Itt van, látja, már megint olyan vagyok, mint a dudu. Nem akarok a gyerekek előtt beszélni, tudja már hogy van ez; ismeri az esetünket.

Szalma Illés mozdulatlanul feküdt az ágyban, sűrű borostái már eltakarták az egész arcát, csak vékony, hegyes orra furódott a levegőbe s apró szürke szemei pislogtak olykor-olykor. Ajkán egy hang se jött ki. A mennyezetre nézett s messze azon túl. A lányok ijedt arccal ültek a kuckóban és álltak a padka előtt és csak néztek kerek szemekkel, mintha ítéletre várnának. A tűzhelyen egy nagy fazék-ból sűrű vízpára emelkedett s a mennyezeten szétömlött és eltűnt.

Szalmáné elsimította az arcából a vízpárától csapzott haját, és az álla alatt megszorította a fejkendőcsomót. Szipogott.

— Megpróbáltuk mi már azt is, hogy én vagy az ember valahol a faluban állandó munkát kapjunk. Még a földtől is szívesen megváltunk volna. Próbáltam én az iskolában is, takarítónőnek, de ott a Rozi, arra is ráfér az a néhány dinár, nem is irigylem tőle; ajaj, sok helyen próbálkoztunk mi már, de mit csináljunk, ha sehol sincs szerencsénk. Ver bennünket az isten, meg rugdos is, ha egyáltalában van az égben. Mert sokszor már arra is gondoltam, hogy talán nincs is isten. Igaz, nem szabad volna ilyeneket a gyerekek előtt beszélni, de én már azt se tudom, hogy mit is beszéljek. — Kényelmetlenül fészkelődni kezdett az ágy szélén, a gyerekekre nézett, majd a taní-

tónőre s hirtelen rémült fájdalmas arccal hozzáhajolt és a fülébe súgta: — tudja mi ez, kisasszony, magának megmondom, hogy okuljon rajta: átok. — Sugva mondta tovább egész belehajolva a tanítónő fülébe: — engem a saját szülő édesanyám elátkozott. Ezt még senkinek se mondtam el, de magának megmondom, látom, jó-ságos teremtés, meg fiatal is, okulhat rajta. — Egészen halkán, fuldokolva folytatta: — engem az uram, mielőtt oltár elé vezetett volna, fölcsinált. És akkor elátkozott anyám, azt mondta: szülj annyi gyereket, hogy belehalj. — Hangosan folytatta, kitörő görcsös zokogással: — ezt mondta az én szülő édesanyám . . . ezért vagyunk mi ilyen nyomorultak . . .

Keservesen, fuldokolva sírt. Fejét ráhajtotta az ágy végére s úgy zokogott.

Szalma mozdulatlanul feküdt az ágyban.

A tanítónő megkövülten meredt a szerencsétlen asszonyra.

A gyerekek arcán rémület tükröződött.

Mi történik itt?

A tanítónő Szalmánéhoz lépett s vállára tette a kezét.

— Nyugodjon meg, néni. Nyugodjon meg. Ilyen állapotban nem jó, ha fölizgatja magát. Nyugodjon meg. Én megpróbálok valamit tenni az érdekükben.

Szalmáné fölemelte fejét és kendője sarkával megtörölte az arcát. Már nem is sírt. Csak az arca volt torz a fájdalomtól.

— Nyugodjon meg. Ne gondoljon arra, az nem igaz. Szóváteszem az ügyüket az illetékeseknél. Csak nyugodjon meg, néni. Meglátja, sikerül valamit csinálni . . .

Elindult kifelé.

— Áldja meg a jó isten — sietett utána Szalmáné mint egy árnyék, hogy kikísérje.

Este hat óra. Már teljesen besötétedett. Szokták mondani, hogy faluhelyen télidőben hamar besötétedik. Ebben a pillanatban egész Közép-Európa felett leszállt az alkonyat. Faluhelyen a házakon kiseb-
 kiseb az ablakok és itt korábban besötétedik.

A népbizottság két irodájában égnek a villanyok: az ügyeletes szobájában és az elnök szobájában. Az ablakok messzire elvilágítanak: át a sáros kocsiúton egész a túloldal gyalogjárójának egy részére is rávetődnek a fénysugarak. Az utcán nem égnek a villanyok. Egy óra múlva felkel a hold, nincs az a vaksötét. A népbizottság a szövetkezeti otthon első emeletén székel.

Az elnök előkelően berendezett szobájában ebben a pillanatban hárman vannak: az elnök, a cserépkályha előtt hol a lábujja-

hegyére, hol a sarkára nehezdedve egyenletesen billeg, tenyerét a háta megett tartja: melegedik. Arcán elégedett mosoly. Előtte egy piros fotólybén a helyi Vöröskereszt-szervezet elnöknője ül, aki egyben a szociális bizottság elnöknője is. (Már évtizedek óta a Vöröskereszt körül tevékenykedik. Egymásközt az emberek „irgalmas szűznek” tisztelik.) Kövér, szétfolyó testével teljesen tele van a fotóly. Feje mindjárt a vállából nő ki, nyaka úgyszólván nincs is; erős fintorokkal és komikus szemjátékkal kíséri meséit s mikor fel-felnéz az elnökre, libamódjára oldalra billenti a fejét és úgy pillant fel. Erősen a torkából nevet s csupa ó-val. Mint a kakas mikor a szárnyát a földhöz feni és körülsántikálja a megkívánt tyúkot. (Itt az eset fordítva áll, — bizalmasan szólva — a kakas hódol és a tyúk hódít.) A harmadik személy egy fiatal tanítónő, az állán, közvetlenül az alsó ajka alatt egy galambtojás nagyságú vörös anyajegy éktelenkedik. A falra akasztott nagy térkép előtt áll s nézi az országban szétfutó rengeteg utat. Egyáltalán nem figyelt a másik két személy beszélgetésére.

Este hat óra. A megbeszélést pontosan hatra hívták össze és tekintettel a tárgysorozat terjedelmére, külön felhívták a tagságot, hogy pontos időben jelenjenek meg. De régi dolog, hogy gyűlés nem kezdődhet a meghirdetett időben. Tulajdonképpen ma este a szociális és egészségügyi bizottság ülése lenne. Még négyen hiányoznak. Az elnök nem tartozik a bizottságba, de más dolga nem lévén, hallgatólagosan ő is részt vesz az ülésen. Hatan vannak a bizottságban, de a hatodik, a községi orvos, elfoglaltsága miatt, mint általában, úgyse jön el, így tehát tulajdonképpen már csak hárman hiányoznak.

Az irodában barátságos meleg. A padlón vadonatúj szőnyeg, fényes, politurozott asztal, közepén egy nagy, nehéz üveg hamutartó. A fotólyök is újak. Az ablakokon csipkefüggöny.

Fél hétre mindnyájan együtt vannak. A kövér elnöknő az íróasztal mögé ül, szétteregeti papírjait. A népbizottság elnöke a kályhánál állva marad, mosolyogva mondja:

— Ha beleegyeznek, én bent maradok, ügyis . . .

— Ó, nagyon természetes — siet a válasszal a kövér nő az íróasztal mögül és ó-zó toroknevetésével belefuvózik a levegőbe.

A többi bizottsági tagok szerteszét a fotólyökben ülnek.

— Hát akkor meg is kezdetjük — illeszti szemüvegét orrára az elnöknő és a papírjait vizsgálgatja. — Ő — ő, vegyük előbb talán a szegényeinket, a mi sze-gé-nye-in-ke-t. . . Az országos Vöröskereszt-től, mintahogy értesültek is felőle a néptársnők, negyven csomagot kaptunk, hogy osztjuk ki a szociális segílyt élvező szegényink között. — Feltekintett a papírokból és mosolyogva mondta: — Megjegyzem, nemcsak mi értesültünk erről, hanem az érdekelték is

megneszelték s ma korán reggel a görbe Kati néni már ott kuporgott a kapumban és rimánkodott, hogy őt ki ne hagyjuk a csomagcsztásból. Hogy honnan tudta meg, ... azt hiszem a postásoktól. Egész délelőtt bucsujárás volt nálam. Jött mind sorba, mind rimánkodik és úgy néznek rám, mintha én lennék a megváltójuk. Szegények ... Tehát — komolyodott el — sürgősen intézkednünk kell. Semmi baj se lenne, ha huszonkilenc csomagot küldtek volna, tudjuk ugye, huszonkilenc szegényünk van. De negyvenet küldtek. Most ezt igazságosan el kell osztani. Ki hogy rászorul, abban az arányban ...

— Tudják mit? A többit ideadják nekem — szolt közbe mókázva az elnök.

— Na, Sanyi, magának nincs szólási joga most. Örüljön, hogy megtúrnjuk idebent — kacarászott vissza az elnök.

Másfél óra hosszáig osztzkodtak a csomagon. Mindenki a saját körzetében szeretett volna legtöbbet szétosztani. Végül is nagynehezen elosztották, belátásuk szerint.

Aztán a napirend szerint, néhány örökbefogadott gyermek sorsáról tárgyaltak. A bíróság a tanács véleményét kéri néhány elvált szülő gyermekének a sorsáról, hogy az apának vagy az anyának ítéljék-e oda a gyermeket. A gyámság alá vett gyerekek vagyonának a sorsáról, satöbbi, és végül, mikor már minden napirendi pontot megtárgyaltak és a tanács tagok már többet ásitoztak mint gondolkoztak, akkor szót kért a fiatal tanítónő, akinek az állán az anyajegy vörösödött.

— Mielőtt hazamennék, szeretnék szóvátenni egy esetet, melyről egyetlen ülés alatt se tárgyaltunk még. Azt hiszem, ez a kérdés is ennek a bizottságnak a hatáskörébe tartozik. Hát kérem: ez az eset a Szalma család esete volt. A Szalma Illésé. Nem tudom, tudank-e róla, ismerik-e ezt a családot. Kinn a Kálvária-hegy alatt laknak.

Az elnök álmosan ásitva közbeszolt:

— Hogyne, egy megrögzött alkoholista, mindenki ismeri a faluban — s nagyot csapott a levegőbe.

— Az az Juci? — fordult az elnöknek egyik közelében ülő tanács tag felé — ahová a nyáron kimentünk és szóba se akartak velünk állni, hanem a kapura mutattak?

Juci biccentett. Erre az elnök is a levegőbe csapott, mint az elnök és azt mondta: „Biztos akkor is volt benne”.

— Én megfordultam abban a családban többször is — folytatta tanítónő. — Egyik lányuk az osztályomba jár. Mi, nevelők, látogatásokat teszünk tanítványaink szüleinél is, hogy megismerjük a gyermekek életkörülményeit. Nekem eddig még sosem mutattak ajtót, szívesen fogadtak, bevezettek és leültettek. Elmesélték az egész éle-

tüket. Panaszkodtak. Amit ott láttam, az nem mindennapi eset. Az egy tragédia, kérem.

— Szabad csak — szólt közbe újra az elnök. — Én megint közbeszólok, bár nekem itt nincs szólásjogom, mintahogy az előbb az Eta megjegyezte, de én ismerem a Szalmát. Az egy olyan ember, hogyha száz dinárja van, kétszázat iszik meg. Ilyen embernek a multban se volt semmije, meg nem is lesz sohase. Éppen ezért nem tudom egyáltalán ide tartozik-e ez a kérdés. Különben a törvények szerint az olyan egyéneknek, akik munkabíró emberek, nem jár szociális segély.

— Bocsánat, még nem fejeztem be, — vágott közbe határozottan a tanítónő. — Én nem is gondoltam arra, hogy szociális segélyt adjunk neki. Hanem miről is van szó? Arról van szó, hogy ez a család hihetetlen nyomorban él. De nem azért, mert a családfő elissza a keresetet. Ezt határozottan állítom, mert tudom, hogy Szalma Ilés nem alkoholista. Mikor először jártam ott, én is erre gondoltam. De azóta meggyőződtem, hogy az az ember egyáltalán nem iszik. Tessék meghallgatni mi a helyzet. Kilenc apróságunk van. Az ember még csak harmincnégy éves, az asszony harminc. Az asszonynak olyan baja van, hogyha nincs másállapotban, állandóan vérzik. Az orvosok megtudnák ezt mondani. Bajával volt már az orvosnál is. De az orvos annyit kért az operációért, hogy ezt a szerencsétlen család nem tudta megfizetni. Azt akarta, hogy többé ne legyen gyereke.

— Ezt tiltja a törvény, kedves Gizikém, jól tudod te is — szólt az elnöknő.

— Igen, tudomásom van róla, tiltja a törvény, de körül kell nézni abban a családban, akkor eszünkbe se jutna ilyen frázisokat emlegetni.

Az elnöknő sértődötten:

— A törvény az sose volt frázis...

— Bizony, az törvénybeütköző dolog lenne — erősítette meg az elnök is.

— Gyerünk haza! — szólt közbe türelmetlenül egy tanácstag.

— Én is törvénytisztelő ember vagyok, — tüzesedett bele mindjobban a tanítónő, — de olyan kivételes esettel állunk szemben, ahol nem nekünk, hanem a törvénynek kell meghajolni.

Elnök:

— Hahaha, egy iszákosért sem változtatjuk meg a törvényeket.

Tanítónő:

— De mi változtassuk meg az álláspontunkat egy családdal szemben, melyet félreismerünk és segítsünk rajta. Ez emberi kötelességünk, ha úgy tetszik, szocialista kötelességünk!

Elnök:

— Írt az már a Titonak is, az se segített rajta.

Tanítónő:

— De igenis, abban a kérdésben segített... Értsük meg, néptársnők. Egyetlenegy ember tizenegyed magára keres. Van négy hold földje s emellett napszámokodik, de ha éjjel-nappal dolgozna megszakítás nélkül, akkor se tudna keresni annyit, ami csak az élelemre kell. A család pedig minden évben szaporodik. Ha másra nem, nézzünk azokra a gyerekekre: mi lesz azokból? — fölállt a helyéről s állán szinte lángolt a vörös anyajegy. — Ez a kérdés éppen ide tartozik és nekünk kell megoldani.

Az elnök kilépett a szoba közepére és higgadtan mondta:

— Nem kell annyira felfújni ezeket az apró dolgokat. Társadalmunk sokkal komolyabb és nagyobb kérdések előtt áll...

— Nincs nagyobb és komolyabb kérdés az embertől.

— Egy megrögzött alkoholista én előttem nem ember.

— Szalma nem alkoholista, hanem a saját sorsával tehetetlen elesett ember, akit talpra kell állítanunk, ha nem saját magáért, akkor azokért a kilenc és a még utána következő gyerekekért.

Elnök:

— Ha csinálta őket, legyen nekik gazdája!

Tanítónő:

— Nem úgy van az!

— Kérem! — csapott az asztalra az elnöknő — a vita már egészen elfajult. — Hirtelen mosollyal az elnök felé fordult: — Jó hogy itt az elnökünk, mindjárt egy kérdést intézek hozzá, ha megengedi. Ez már az ő hatáskörébe tartozik: a népbizottság finansziális helyzete elbirja-e a harmincadik szegényünket?

A tanítónő élesen közbevágott:

— Ezt az ügyet, nagyságos asszony, nem lehet kétezer dinárral és szeretetsomagokkal elintézni!

— Akkor minden továbbiak nélkül azt javasolom — emelkedett fel az elnöknő és hideg pillantásokkal mérte végig a tanítónőt, — hogy a legközelebbi összejövetelünkön, melyet, tekintettel az ügy komolyságára, hamarosan összehívok, egyetlen pont szerepel majd: a Szalma-ügy. Elfogadják a javaslatomat?

Három álmos hang felelt:

— El!...

— Na kérem... ezzel bezárom az ülést...

Elsőnek a tanítónő hagyta el a termet. Szótlanul távozott.

— Ezt az esetet multkor a pártértekezleten is felhozta, habár egyáltalában nem tartozott oda. Most még elmondja egy pár helyen, aztán majd elhallgat vele. Mert ő tanítónő, azt gondolja, hogy csak nevelési problémák vannak ebben az országban... De egyáltalán

nincs igaza, én ismerem a Szalmát jobban, mint a tenyerem... Taknyos... Biztos a párttitkár föllovalta. Ő akar engem szocializmusra tanítani? Még a porban játszott, mikor már engem meghurcoltak ezért az elvért. [Mit akar ő? Mit bír ő? — mondta az elnök kedvetlenül.]

— Igen — jegyezte meg az elnöknő. — Annak ellenére, hogy tanítónő, igen műveletlen. Hát nem? Majd bekapott bennünket...

A többi tanácsstagok nem szóltak semmit, csak belebújtak nagykabátjukba.

Kint már magasan járt a hold. Szép tiszta idő volt. A tócsák tetején vékony jégréteg csillogott. Csípős, hideg idő volt.

Ahogy az utcára léptek, két fiatal tanácsstag egymásba karolt, elköszöntek a többiektől, — ők az alvégben laknak — és siettek hazafelé.

Egy utcahosszat szótlánul haladtak. Mielőtt a sarokhoz értek volna, ahol ők is elvállnak, egyikük vacogó, fázós kuncogással megszólalt:

— No, nekünk is nagy hasznát vették.

A másik komolyan mondta:

— Nem is szeretek én olyan nagyon vitatkozni. Nekem az az elvem, hogy törődjön mindenki a saját dolgával. Nem igaz?

— De. Én vonakodtam is, mikor bevásáztottak, de azt mondta a Péterem, hogy fogadjam el, dolgozni kell legalább látszatból, úgyis morogtak már az írigyek, hogy mind a ketten állásban vagyunk és semmi közös munkát nem vállalunk.

— Mennyit is kaptok ti ketten? — kérdezte meg hirtelen amaz.

— Huszonegyet, meg a családi pótlék.

— Elég szép. Csak azért kérdeztem, mert hirtelen eszembe jutott a Szalma. Nem tudom ő mennyit kereshet.

— Huh, hideg van, ugy-e?

— Bizony. Hiába, parget alsót kell már felvenni...

— Szerbusz! Jóéjszakát!

— Jóéjszakát!

Kopogó, siető lépteiket hamar elnyelte az éjszaka. Csend volt. Éjféléltti, hideg falusi csend.